



Från beslut till självförsörjning

En komparativ studie mellan svensk och
finländsk livsmedelsproduktion

Emma Gunnarsson

Examensarbete/Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Institutionen för ekonomi

Agrar ekonomi

Examensarbete/SLU, Institutionen för ekonomi, 1626 • ISSN 1401 4084

Uppsala 2024



Från beslut till självförsörjning

En komparativ studie mellan svensk och finländsk livsmedelsproduktion

Emma Gunnarsson

Handledare: Karin Hakelius, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi

Examinator: Richard Ferguson Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i företagsekonomi

Kurskod: EX0902

Program/utbildning: Agrar ekonomi

Kursansvarig inst.: Institutionen för ekonomi

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2024

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Serietitel: Examensarbete/SLU, Institutionen för ekonomi

Delnummer i serien: 1626

ISSN: 1401 4084

Nyckelord: självförsörjning, EU, CAP, livsmedelsproduktion, Sverige, Finland

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet

Institutionen för ekonomi

Sammanfattning

Som svensk medborgare har krig och andra tvister allt som oftast uppfattats som avlägset, och man har sällan känt en oro över att inte kunna äta sig mätt. Livsmedelsstrategin som implementerades år 2017 utgick från ett land i harmoni och sämja. Kort därefter avlöste de kritiska situationerna varandra, och befolkningen blev uppmärksammade på relevansen med självförsörjning och beredskap. Sverige har en genomsnittlig självförsörjningsgrad på 50 procent, vilket innebär att enbart hälften av all mat som konsumeras i landet produceras av svenska bönder. Sverige är inte enbart beroende av mat som inte kan produceras inrikes, utan även livsmedel som direkt konkurrerar med den inhemska produktionen.

Studien syftar till att undersöka hur beteenden och beslutsprocesser inom värdekedjan har format och påverkat Sveriges självförsörjningsgrad vad gäller livsmedelsproduktion. Genom att jämföra och kontrastera med finländska beslutsprocesser syftar studien även till att ge perspektiv på eventuella skillnader och likheter i primärproducenternas marknadsförhållanden.

Det teoretiska ramverket består av institutionell teori med motivet att analysera hur formella och informella institutioner påverkar beslutsprocesser hos aktörer i värdekedjan. Formella institutioner som EU och CAP kommer att undersökas i syfte att klargöra om dessa styrmedel har annorlunda inverkan på svenska respektive finländska producenters beslut och beslutsfattande. På samma sätt kommer informella institutioner såsom kulturella normer, attityder och värderingar hos svenska och finländska konsumenter analyseras för att skapa förståelse för vad olika beslutsprocesser grundas i. Följaktligen kommer de två institutionerna ge en förklaring till aktörernas agerande och beslut, samt återge vilken effekt de har på självförsörjningsgraden genom diverse beslutsfattande.

Resultatet antyder att den största skillnaden mellan svenska och finländska producenters marknadsförhållanden är stödet från konsumenterna. Svenska konsumenter har länge präglats av en attityd som tar fred för givet. Detta omdöme har mynnat ut i normer och värderingar som handlar om att man inte värnar det svenska lantbruket som finländska konsumenter värnar det finländska jordbruket. Finländska konsumenter bär på en medvetenhet om den hunger en kris eller ett krig kan föra med sig, och därför finns en kulturell norm som handlar om att köpa inhemskt producerade livsmedel i syfte att bibehålla det nationella lantbruket och kunna försörja befolkningen även när gränserna stängs. Således dras en slutsats om att det är den bristande efterfrågan på svenska livsmedel som har format och påverkat den svenska självförsörjningsgraden.

Nyckelord: självförsörjning, beslut, EU, CAP, Sverige, Finland

Abstract

As a Swedish citizen, war and other conflicts have often been perceived as distant, and there has never been a worry about not being able to eat one's fill. The food strategy implemented in 2017 was based on a country in harmony and concord. Shortly thereafter, critical situations followed one another, and the population became aware of the relevance of self-sufficiency and preparedness. Sweden has an average self-sufficiency rate of 50 percent, which means that only half of all the food consumed in the country is produced by Swedish farmers. Sweden is not only dependent on food that cannot be produced domestically, but also on food that directly competes with domestic production. To ensure food self-sufficiency during a difficult period, among other things, the milk production of the country must increase.

The study aims to investigate how behaviors and decision-making processes within the value chain have shaped and affected Sweden's self-sufficiency in food production. By comparing and contrasting with Finnish decision-making processes, the study also aims to provide perspectives on potential differences and similarities in the market conditions for primary producers.

The theoretical framework consists of institutional theory with the aim of analyzing how formal and informal institutions affect decision-making processes among different actors in the value chain. Formal institutions such as the EU and CAP will be examined to clarify whether these regulatory instruments have different impacts on the decisions and decision-making of Swedish and Finnish producers. Similarly, informal institutions such as cultural norms, attitudes, and values of Swedish and Finnish consumers will be analyzed to understand the basis of different decision-making processes. Furthermore, the two institutions will provide an explanation of the actions and decisions of the actors, as well as illustrate their effect on self-sufficiency through various decision-making processes.

The results suggest that the biggest difference between the market conditions of Swedish and Finnish producers is the support from consumers. Swedish consumers have long been characterized by an attitude that takes peace for granted. This outlook has resulted in norms and values that do not prioritize Swedish agriculture in the same way that Finnish consumers prioritize Finnish agriculture. Finnish consumers are aware of the hunger that a crisis or war can bring, and therefore there is a cultural norm of buying domestically produced food with the purpose to maintain national agriculture and be able to supply the population even when borders are closed. Thus, it can be concluded that the lack of demand for Swedish food has shaped and affected Sweden's self-sufficiency.

Keywords: self-sufficiency, decision, EU, CAP, Sweden, Finland

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Sveriges självförsörjningsgrad	1
1.2. Finlands självförsörjningsgrad	2
1.3. Valet av jämförelseländer	3
1.4. Problemformulering	3
1.5. Syfte och frågeställningar	5
1.6. Avgränsningar	5
1.7. Disposition	5
2. Teorier	7
2.1. Institutionell teori	7
2.1.1. Formella institutioner	7
2.1.2. Informella institutioner	8
2.2. Litteraturöversikt	8
2.3. Teoretisk syntes	9
3. Metod	11
3.1. Kvalitativ forskningsmetod	11
3.2. Litteraturgenomgång	11
3.3. Empiriinsamling	12
3.3.1. Intervjuer	12
3.3.2. Målstyrt urval	12
3.3.3. Snöbollsurval	13
3.3.4. Antalet respondenter	13
3.4. Analys	14
3.5. Metoddiskussion	14
3.5.1. Trovärdighet och äkthet	15
3.5.2. Reflexivitet	16
3.5.3. Etiska aspekter	16
4. Empiri	18
4.1. Europeiska unionen och den gemensamma jordbrukspolitiken	18
4.2. Rådande produktionsnivå inom nationerna	18
4.3. Intervju med Patrik Myrelid	19
4.4. Intervju med Lars-Erik Lundkvist	20
4.5. Intervju med Ulf Jahnsson	21

4.6. Intervju med Rikard Korkman	22
4.7. Intervju med Markus Lassheikki	23
4.8. Sammanfattning av empiri	24
5. Analys och resultat.....	25
5.1. Institutionell teori - med avseende på vad som har format och påverkat självförsörjningsgraden i Sverige	25
5.1.1. Formella institutioners påverkan på producenters beteenden och strategier.....	25
6. Diskussion	29
7. Slutsatser.....	31
Populärvetenskaplig sammanfattning	36
Tack.....	37

1. Inledning

Detta kapitel inleds med en beskrivning av ämnet för uppsatsen. Därefter presenteras uppsatsens problemformulering, syfte och frågeställningar samt avgränsningar.

1.1. Sveriges självförsörjningsgrad

Fram till 1990 skyddades den svenska livsmedelsmarknaden av olika regleringar för att skydda det svenska lantbruket från internationell konkurrens och således trygga den nationella självförsörjningsförmågan (Andersson et al 2016). För att säkra en hög självförsörjningsgrad ansågs mellan 80 och 90 procent av konsumtionen nödvändig att producera inom Sverige, i synnerhet de viktiga produktgrupperna som mejerivaror, spannmål, djurfoder, kött och vissa mineraler och vitaminer via frukt och grönt (Andersson et al 2016). Stora mängder lager av livsmedel upprättades, liksom insatsvaror till lantbruket i syfte att stärka beredskapen (Andersson et al 2016).

Därefter beslutade riksdagen att den svenska jordbrukspolitiken skulle förändras och att jordbruket skulle gå från att inneha intern marknadsreglering till att bli mer marknadsorienterad (Johansson 2014). I och med inträdet i EU¹ 1995 avvecklade Sverige det interna gränsskyddet vilket ersattes av EU:s gränsskydd mot länder utanför unionen (Jordbruksverket 2006). Importen² till Sverige ökade snabbt vilket resulterade i sänkta matpriser och ett större urval av matvaror i livsmedelsbutikerna (Europeiska kommissionen u.å.a). Sedan medlemskapet i EU initierades har den svenska andelen mat i dagligvaruhandeln stadigt minskat och självförsörjningsmålet avvecklats (Andersson et al 2016). Figur 1 illustrerar hur stor del av den totala konsumtionen under år 2021 som den inhemska produktionen stod för. Sverige var då enbart självförsörjande på spannmål och socker, medan beroendet av import av andra livsmedel var stor för att kunna livnära befolkningen (Jordbruksaktuellt 2022).

¹ Europeiska unionen.

² Med import avses, i denna uppsats inköp av livsmedel från länder även inom EU.



Figur 1. Så mycket av den totala konsumtionen produceras i Sverige. Källa: egen bearbetning av Jordbruksaktuellt (2022).

Idag har Sverige en genomsnittlig självförsörjningsgrad på 50 procent (LRF u.å.a.). En hög försörjningsgrad gör landet mer solitt för att kunna hantera olika typer av kriser eller handelshinder som exempelvis importförbud. Global handel är dock inget negativt och motsätter inte en ökad grad av självförsörjning (LRF u.å.a.). EU utnyttjar sin handelspolitik för att främja mänskliga rättigheter, sociala standarder och säkerhetsstandarder, respekten för miljön samt hållbar utveckling (Europaparlamentet 2019).

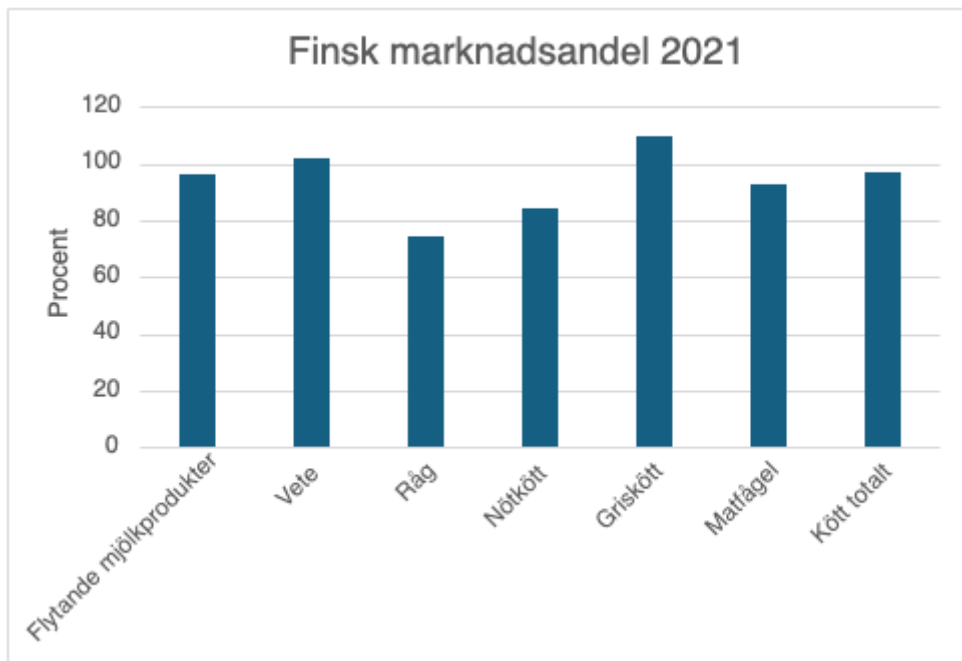
1.2 Finlands självförsörjningsgrad

Finland gick med i EU tillsammans med Sverige, men behöll såväl sitt självförsörjningsmål som sina beredskapslager (Andersson et al 2016). Vid förhandlingarna om EU-medlemskap var de finländska politikerna angelägna om att man skulle värna det inhemska jordbruket (Fors 2018). Trots att landet har bland de högsta produktionskostnaderna inom EU, ligger Finlands självförsörjningsgrad på 80 procent och har stora lager av mat för krissituationer (ibid.). Men primärproduktionen rationaliseras och lantbruken blir färre till antalet samtidigt som den finländska genomsnittsgården blir större (Landguiden 2024). Drygt sju procent av Finlands yta nyttjas av jordbrukare, varav de flesta mjölkproducenter finns i öster och norr medan i söder och väster dominerar spannmålsproduktion och djuruppfödning för köttproduktion (ibid.).

I Finland råder även stabil enighet om att öka livsmedelsexporten³ (ETL 2024). Figur 2 illustrerar hur stor del av landets totala livsmedelskonsumtion som de

³ Med export avses, i denna uppsats, försäljning av livsmedel till länder även inom EU.

finländska producenterna producerar till befolkningen (Statistikdatabas u.å.).



Figur 2. Så mycket av den totala konsumtionen produceras i Finland. Källa: egen bearbetning av Statistikdatabas (u.å.).

1.3. Valet av jämförelseländer

Valet att jämföra Sverige med Finland gjordes i syfte att kontrastera två länder som har mycket gemensamt rörande näringsliv, politik, ekonomi och geografi. Trots flera likheter mellan länderna har Finland uppnått en avsevärt högre självförsörjningsgrad än Sverige. I undersökningen av olika beslutsprocesser i en svensk respektive finländsk värdekedja förväntas diverse skillnader upptäckas som kan innebära en förklaring till denna diskrepans mellan ländernas försörjningsförmåga.

1.4. Problemformulering

I Sverige importeras inte enbart produkter som vi inte själva kan producera utan även produkter som direkt konkurrerar med den svenska produktionen, såsom mejeriprodukter, kött samt vissa frukter och grönsaker (Jordbruksverket 2024). Sveriges självförsörjningsgrad ligger på 50 procent vilket enligt LRF⁴ (u.å.a.) innebär att beroendet av import är stort för att kunna föda landets invånare.

⁴ Lantbrukarnas riksförbund.

Sveriges livsmedelsstrategi implementerades 2017 och sträcker sig fram till år 2030 (Larsson 2022). Regeringskansliets definition av livsmedelsstrategin lyder:

Det övergripande målet för livsmedelsstrategin ska vara en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska (Regeringskansliet u.å.).

Hellman och Sandell (2023) beskriver hur förutsättningarna för livsmedelsproduktion har förändrats extremt och skapat stora utmaningar för livsmedelsproduktionen. Torka, pandemi, krig och extrema kostnadsökningar blottar sårbarheten i den svenska livsmedelsförsörjningen (ibid.). Hellman och Sandell (2023) menar att den nuvarande nationella livsmedelsstrategin togs fram i en tid när tillgången på livsmedel togs för given. Frågan är snarare *när*, och inte *om* nästa kris kommer. Vid ett kritiskt tillstånd är Sverige bara veckor ifrån att inte kunna föda befolkningen. Författarna fortsätter och menar att de tror att majoriteten av dem som utgör den svenska primärproduktionen och producerar merparten av Sveriges livsmedel anser att livsmedelsstrategin inte haft någon positiv effekt. För att göra den uppdaterade livsmedelsstrategin till mer än en pappersprodukt menar författarna att det ska tydliggöras att livsmedelsproduktionen inte enbart är synonymt med lantbruk, utan att lantbruket bara är ett av flera nödvändiga led i livsmedelskedjan. Följaktligen uttrycks att politiken och myndigheterna också har en stor roll inom livsmedelsproduktionen (Hellman & Sandell 2023). Författarna menar att Sverige har en enorm kapacitet att producera livsmedel, men då kan inte livsmedelsproduktionen ses som något som ska motarbetas eller som miljöfarlig verksamhet. Grundförutsättningarna för produktion måste säkras för att konkurrens- och motståndskraften ska kunna öka (Hellman & Sandell 2023).

Det är inte enbart den senaste tidens oro kring geopolitik och krig som har väckt frågan om behovet av en bättre svensk livsmedelsberedskap, utan även andra aktuella händelser såsom torkan 2018, Covid-19 och cyberangrepp mot livsmedelsaktörer har aktualiserat frågan (Lindsten 2024). Ytterligare hot mot en säker tillgång till mat för dagen är framtida effekter av klimatförändringar, smittsamma sjukdomar och radioaktiva utsläpp (ibid.).

Olika händelser och företeelser på såväl internationell som nationell nivå ger konsekvenser även för primärproducenterna i landet. För att uppnå livsmedelsstrategins mål till 2030 behöver svenska bönder incitament till att ta beslut om att öka produktionen för att försäljningen av inhemska livsmedel ska kunna öka.

1.5. Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att undersöka hur beteenden och beslutsprocesser inom värdekedjan har format och påverkat Sveriges självförsörjningsgrad vad gäller livsmedelsproduktion. Genom att jämföra och kontrastera med finländska beslutsprocesser syftar studien också till att ge perspektiv på eventuella skillnader och likheter i primärproducenternas marknadsförhållanden.

Uppsatsen förväntas kunna svara på följande frågeställningar:

1. Hur formar regleringar och styrmedel för livsmedelsproduktion producenternas beteenden och beslut?
2. Hur formar kulturella normer, attityder och värderingar konsumenternas preferenser och beslutsfattande?

1.6. Avgränsningar

Uppsatsen berör endast beslutsprocesser hos svenska och finländska producenter och konsumenter. Avgränsningen beror dels på författarens vilja att jämföra beslutsprocesser inom ett *importland*⁵ respektive ett *exportland*⁶. Eftersom efterfrågan styr vilka produkter som produceras utgör konsumenten dessutom en betydande roll (Eastin & Arbogast u.å.). Avsikten med denna jämförelse är att bilda en uppfattning om vilka specifika beteenden och beslutsfattande som har resulterat i dagens grad av självförsörjning i Sverige.

Vid val av jämförande nationer har hänsyn även tagits till att de aktuella nationerna har gemensamma beståndsdelar rörande politik, ekonomi och geografi. Att jämföra beslutsprocesser mellan två snarlika länder och dess livsmedelsproduktion görs med avsikt att identifiera framgångsrika strategier och metoder.

1.7. Disposition

Uppsatsen består av sju kapitel. Det första och inledande kapitlet utgörs av en beskrivning av ämnet för studien, följt av problemformulering, syfte och frågeställningar, och avslutas med avgränsningar. Andra kapitlet beskriver först det teoretiska ramverket som kommer att ligga till grund för studien, följt av en litteraturöversikt där det redogörs för befintlig forskning inom liknande ämne, därefter avslutas kapitlet med en teoretisk syntes som syftar till att upplysa läsaren

⁵ Med importland avses i denna uppsats ett land som köper livsmedel från länder även inom EU.

⁶ Med exportland avses i denna uppsats ett land som säljer livsmedel till länder även inom EU.

om hur teorierna har använts i tidigare forskning och hur de kommer att användas i denna studie.

Kapitel tre består av en beskrivning av studiens forskningsmetod och tillvägagångssätt, samt en diskussion om trovärdighet, äkthet, etiska aspekter och reflexivitet. I kapitel fyra presenteras den insamlade empirin utifrån studiens fördefinierade teman. Följaktligen i kapitel fem analyseras det transkriberade intervjumaterialet utifrån studiens organisationsteoretiska teori. Kapitel sex skildrar författarens diskussion där studiens resultat jämförs med andra, liknande, studiers resultat. Författaren drar sedan slutsatser som presenteras i det sjunde och sista kapitlet.

2. Teorier

Kapitlet inleds med en redogörelse för den teori som ligger till grund för studien, följt av en introduktion till befintlig litteratur inom ämnet. Kapitlet avslutas med en teoretisk syntes i syfte att förklara hur teorin har använts i tidigare forskning och kommer att användas i denna studie.

2.1. Institutionell teori

Institutionell teori är en vanlig teori som används inom företagsekonomiska studier i syfte att förstå relationen mellan företag och den socialt konstruerade omgivningen som företaget verkar inom (Eriksson-Zetterquist et al 2020). Kärnidén med den institutionella teorin är att den symboliserar solida och varaktiga strukturer och procedurer. Institutionaliseringsprocessen kan beskrivas som processen då diverse institutioner har blivit accepterade riktlinjer och därmed all dagliga företeelser som tas för givet (Eriksson-Zetterquist et al 2020). Utvecklingsförloppet där en händelse eller situation skapar ett socialt mönster börjar oftast med att en institution skapas och sedan implementeras i en struktur följt av att samtliga medlemmar i organisationen antar utvecklingsriktningen. Dessa institutioner förklaras som en struktur av regler, normer och praxis som styr beteende och beslutsfattande hos individer och organisationer och kommer så småningom skapa legitima beteenden som förs vidare, och lärs ut bland alla inblandade inom organisationen. Institutionen blir ett normativt mönster som är en del av en given struktur i organisationen i form av en värdering eller outtalad regel. De normativa mönstren formar och vägleder individer inom organisationen. Med andra ord kan teorin ge en förklaring till varför individer och organisationer agerar på det vis de gör (Eriksson-Zetterquist et al 2020). Människor utformar strukturer, samtidigt som strukturerna formar människor. De handlingsätt som med tiden växer fram bygger på antingen *formella* eller *informella* institutioner (ibid.).

2.1.1. Formella institutioner

De formella institutionerna fungerar som en tvingande institution för en organisation (Eriksson-Zetterquist et al 2020). Formella institutioner utgörs av allmänna direktiv och grundsatser i form av lagstiftning och regelverk, policys, föreskrifter, avtal och kontrakt samt förordningar. Denna typ av institution fungerar likadant för samtliga av samhällets organisationer och styr därmed beteendet i ett samhälle eller en sektor. Formella institutioner är fastställda, officiellt erkända och upprätthålls av statliga myndigheter (Eriksson-Zetterquist et al 2020).

2.1.2. Informella institutioner

De informella institutionerna utgörs av sociala normer och koder, oskrivna regler, värderingar och praxis som styr och formar relationen mellan individ och organisation (Eriksson-Zetterquist et al 2020). Denna sorts institution bedöms utgöras av mjukare styrformer, vilka ger större utrymme och flexibilitet att organisera olika processer och samverkan. Informella institutioner är inte officiellt kodifierade, men är ändå kraftfulla och påverkar människors agerande, beteende och beslutsfattande (Eriksson-Zetterquist et al 2020). De informella institutionerna kan betraktas som ett komplement till de rådande formella förhållningsreglerna genom att fylla i luckor av socialt beteende som de formella institutionerna inte täcker. Informella institutioner utgör en väsentlig roll i att bevara kulturell och social identitet och har ett framstående inflytande på socialt liv (Eriksson-Zetterquist et al 2020).

2.2. Litteraturöversikt

Litteraturöversikten består främst av publicerade rapporter samt kandidat- och masterarbeten som författaren anser är relevanta som underlag för studien. En sammanställning av den litteraturöversikt som har genomförts följer.

Andersson et al (2016) menar att gemensamt med inträdet i EU år 1995 och avvecklingen av beredskapspolitiken, har andelen svenskproducerade livsmedel på marknaden otvivelaktigt minskat. Utöver detta menar författarna till rapporten att konsumentens förändrade värderingar kan ha en stor inverkan på innehållet i dennes varukorg i dagligvaruhandeln. De menar att det finns skäligena bevis för att det går att förändra invanda mönster och att människor som kollektiv har stor betydelse på livsmedelshandeln.

Beträffande krisberedskap undersökte Båverud (2014) varför Sverige valde att avveckla sin beredskapslagring av livsmedel och menar att avvecklingen grundades dels i förändringarna i det säkerhetspolitiska läget, dels på grund av kostnadseffektiva skäl. Utöver de två anledningarna menar Wigren (2022) att orsakerna till att självförsörjningsgraden ser ut som den gör kan vara efterfrågan på varor som inte går att producera inom landet, men också det faktum att samhället blivit mer mångkulturellt än förr, vilket även detta faktum har en inverkan på efterfrågan av utländska råvaror.

Vad gäller jämförelsestudier har Petersson (2016) analyserat hur, och varför, jordbrukspolitiken i Sverige och Finland har tagit olika vägar, trots att båda länderna förhåller sig till en gemensam jordbrukspolitik. Sverige och Finland som fall motiveras av likartade jordbrukssektorer som baseras på det skiftande klimatet. Den generella slutsatsen är att det finns olikheter i de nationella regelverken där Sverige och Finland har olika prioriteter. Adlers (2022) undersökte i sin kvalitativa studie huruvida Sveriges självförsörjningsgrad kan öka med avseende på

nötköttsproduktion genom att jämföra med svensk spannmålsproduktion. Resultatet indikerade att en lyckad marknadsföring och incitament för restauranger att servera svenskt kött skulle ge en ökad stabilitet och konkurrenskraft på marknaden för den svenska nötköttsproduktionen.

2.3. Teoretisk syntes

Sett till befintlig litteratur finns ett rikligt utbud av användbara teorier för ämnet självförsörjning. För att uppfylla studiens syfte ansåg författaren institutionell teori som lämplig för att bilda ett teoretiskt ramverk. Teorin bidrar med värdefulla verktyg för att utforska och tolka de mekanismer som styr individers beteende inom olika strukturer och organisationer. Institutionell teori undersöker vilken effekt formella regelverk liksom informella normer har på människor, samt hur dessa upprätthålls och förändras över tid (Eriksson-Zetterquist et al 2020). De val man gör och beslut man som människa tar präglas i grund och botten av erkända regelverk, för att inte glömma värderingar, normer och förväntningar (ibid.). Genom att använda sig av institutionell teori vid analys av beslutsprocesser och beslutsfattande i olika delar av värdekedjan för livsmedelsproduktion tror författaren skapa en intressant aspekt för studien.

Genom att analysera hur formella och informella institutioner har inverkan på olika beslutsprocesser i värdekedjan förväntas det tydliggöras vilka aktörers agerande och beslutsfattande som har lett till dagens grad av självförsörjning i Sverige. Genom att kontrastera med hur marknadsvillkoren ser ut för finländska livsmedelsproducenter kan uppsatsen hjälpa till med att avslöja vilka aktörer i värdekedjan som står för annorlunda beslutstaganden, och därmed ge en uppfattning om varför de två ländernas grad av självförsörjning skiljer sig åt.

För att ge exempel på hur den institutionella teorin har använts i föregående studier kan man betrakta Petersson (2016), som i sin studie formulerade frågeställningar kring bland annat huruvida differenser i de nationella regelverken kan förklara olika förändringar i den faktiska utvecklingen, samt vilka mål Sverige och Finland har med jordbrukspolitiken. Förutsättningarna i de nationella regelverken, och visionen med jordbrukspolitiken betraktas som föreskrifter och anvisningar som beslutsfattare oavbrutet ska förhålla sig till. Dessa direktiv formar således varje aktörs beslutsfattande och beslutsprocesser i värdekedjan för livsmedelsproduktion och ger i sin tur följder för producenter på gårdsnivå.

Kopplingen mellan teori om beslutsfattande och Sveriges grad av självförsörjning gjordes likaså av Båverud (2014) som identifierade de avgörande faktorerna som utlöste olika beslutsprocesser vilka ledde till att Sveriges beredskapslagring avvecklades. Vidare undersöktes vilka konsekvenserna blev av olika aktörers beslutsfattande. Slutsatser som drogs av Wigren (2022) var att landets självförsörjningsgrad dels beror på att samhället är mer mångkulturellt och därför ökar efterfrågan på utländska livsmedel. Beslutet att handla utländska varor grundas

i de informella institutioner som betonar vikten av att följa normer inom aktuella kulturer.

3. Metod

Detta kapitel återger studiens tillvägagångssätt. Kapitlet avslutas med en diskussion om trovärdighet, reflexivitet och etiska aspekter.

3.1. Kvalitativ forskningsmetod

Uppsatsen är konstruerad enligt kvalitativ forskningsmetod, vilken har en tolkande och konstruktionistisk strategi. Kvalitativ forskning bygger på subjektivitet där man försöker förstå och tolka sociala verkligheter (Bryman & Bell 2017). I kvalitativ forskning kan författaren samla in empiri på flera olika sätt, där en av de vanligaste metoderna är genom intervjuer. På så vis uppfylls forskningsmetodikens huvudsakliga fokus - att se världen med undersökningspersonernas ögon (Bryman & Bell 2017).

Författaren har antagit en induktiv ansats. Detta innebär att empiri har samlats in för att generera en teori baserad på den insamlade datan (Bryman & Bell 2017). Författarens ambition är att undersöka och generera en teori om vilka aktörers agerande och beslutsfattande i värdekedjan som har resulterat i dagens grad av självförsörjning i Sverige. För att kunna ta reda på vilka institutioner som har en avgörande inverkan hos olika aktörers handlingsätt anses en jämförande fallstudie lämplig. Att jämföra olika kontexter bidrar med en djupare förståelse av komplexa fenomen, i detta fall ger det insikter om hur olika institutionella faktorer påverkar självförsörjningen i Sverige och Finland. En komparativ studie i detta sammanhang innebär en ingående analys av två fall för att ange och förstå skillnader och likheter mellan dem. De valda fallen handlar om svensk och finländsk livsmedelsproduktion, och hur dess olika aktörer i värdekedjan påverkas av omkringliggande faktorer grundade i formella och informella institutioner. Bland många likheter rörande bland annat ländernas geografiska och klimatmässiga förutsättningar är ambitionen att hitta skillnader i marknadsvillkor och beslutsprocesser.

3.2. Litteraturgenomgång

En litteraturgenomgång ger en bild av vad som redan är känt genom tidigare forskning rörande det valda ämnet och möjlighet att finna motsättningar och samsyn (Bryman & Bell 2017). Litteraturgenomgången gjordes med syfte att bekanta sig med ämnet för uppsatsen genom att granska tidigare genomförd forskning, samt för att bilda sig en uppfattning om vilka teorier och metoder som är lämpliga vid analys av studiens insamlade empiri.

De huvudsakliga databaserna som har använts vid litteratursökning är Primo och Google Scholar. Frekvent använda sökord är *självförsörjningsgrad*, *livsmedelsproduktion*, *beslut*, *Sverige*, *Finland*. Sökorden har gett träffar på tidskrifter och examensarbeten som har resulterat i ytterligare källor och material som teoretiskt har grundat uppsatsen. Vidare har även sekundärdata i form av kurslitteratur samlats in som stöd för det teoretiska ramverket.

3.3. Empiriinsamling

3.3.1. Intervjuer

För att kunna besvara studiens frågeställningar drar författaren nytta av de genomförda intervjuerna, vilka är av ett semistrukturerat slag. Vid en sådan typ av intervju följer den som intervjuar inte ett strikt manus, utan har ett antal förberedda frågor, vilka inte alla nödvändigtvis ställs till den som intervjuas (Bryman & Bell 2017). En semistrukturerad intervju fungerar mer som en konversation, där intervjupersonen kan utforma svaren på sitt eget vis. På så sätt uppfattas intervjun som mindre formell och olika frågor kan ställas till olika kandidater (Bryman & Bell 2017).

Anledningen till att författaren valde att göra denna typ av intervjuer beror på att intervjupersonerna skulle kunna prata öppet om sina erfarenheter och insikter inom ämnet, samt för att respondenterna inte skulle känna sig tvingade att svara på frågor de inte känner sig bekanta med. Författaren hade formulerade intervjufrågor grundade på de områden och teman som skulle beröras för att besvara studiens frågeställningar. Författaren spelade inte in intervjuerna, men antecknade respondenternas svar under intervjuens gång. Anteckningarna låg sedan till grund för analysprocessen. Samtliga intervjuer gjordes digitalt över Zoom eller Microsoft Teams, vilket författaren ansåg var en fungerande strategi på grund av det långa avståndet mellan respondenter och författare. Intervjufrågorna är samlade i bilaga 1.

3.3.2. Målstyrt urval

Studiens urval genomfördes utifrån hur Bryman och Bell (2017) menar att ett målstyrt urval går till: ett strategiskt urval har gjorts utifrån syftet med studien och med relevans för formulerade frågeställningar. I urvalskriterierna ingick krav på att det skulle vara en person med en aktiv roll i de gröna näringarna. En stor merit var om personen hade någon slags erfarenhet från lantbruk, men även gärna en vidareutbildning. Ett vanligt exempel på målstyrt urval är snöbollsurval. Denna form av målstyrt urval är ett återkommande tillvägagångssätt i kvalitativa studier (Bryman & Bell 2017).

3.3.3. Snöbollsurval

Författaren har tillämpat ett snöbollsurval vid val av intervjupersoner. Denna urvalsteknik grundas på att författaren har valt ut en grupp av människor som är relevanta för studiens tema, och dessa individer föreslår sedan andra personer som besitter väsentlig erfarenhet och kunskap som kan komma till nytta för studien (Bryman & Bell 2017).

Eftersom snöbollsurvalet bygger på de tillfrågades personliga nätverk och rekommendationer snarare än en slumpmässig urvalsprocess, är det stor sannolikhet att urvalet inte kommer att vara representativt för populationen (Bryman & Bell 2017). Snöbollsurvalet används främst i samband med kvalitativ forskningsstrategi, eftersom det finns en bättre passform till denna än till kvantitativ forskningsstrategi (ibid.).

3.3.4. Antalet respondenter

Gruppen utgörs av ett litet urval på grund av den förväntade svårigheten att finna flertalet respondenter som kände sig bekanta med frågeställningarna och tillgängliga under vårbruket. Visionen med urvalet av respondenter var att förvärva tillräckligt med intervjupersoner från olika livsmedelsrelaterade organisationer för att få en rimlig och lagom vidd på svaren. Följaktligen fanns även en målbild om att tillhandahålla åtminstone en respondent av respektive nationalitet, med syfte att kunna utföra en komparativ studie. Ju fler jämförelser mellan intervjupersonerna som krävs för studien, desto större urval är nödvändigt (Bryman & Bell 2017).

Intervjuer hölls med totalt fem respondenter, varav två svenska och tre finländska, se tabell 1.

Respondent	Företag	Plats och språk
Patrik Myrelid	Lantmännen	Microsoft Teams, svenska
Lars-Erik Lundkvist	LRF	Zoom, svenska
Ulf Jahnsson	Valio	Microsoft Teams, svenska
Rikard Korkman	SLC	Zoom, svenska
Markus Lassheikki	MTK	Microsoft Teams, svenska

3.4. Analys

Intervjuerna med varje respondent analyserades genom en tematisk analys. Först och främst transkriberades insamlad empiri till löpande text. Allt som sades under intervjuerna transkriberades inte, utan enbart det som skulle kunna ge svar på studiens frågeställningar. Författaren transkriberade merparten av intervjuerna men var alltså något selektiv. Den transkriberade texten granskades noga och teman skapades genom att para ihop återkommande ämnen och nyckelord som upprepades av flera respondenter (Bryman & Bell 2017). För att undersöka hur formella och informella institutioner har påverkat den svenska livsmedelsförsörjningen har intervjuerna fokuserat på följande teman: *policy och styrmedel* och *kulturella normer, attityder och värderingar*. I tabell 1 visas ett exempel på hur analys och kodningsprocess gick till.

Tabell 1. Exempel på analys och kodningsprocess.

Citat vid intervju	Kodnivå 1	Kodnivå 2	Tema
<i>“Olika omständigheter i Europa har lett till att det finns en större förståelse för att livsmedelsberedskapen är viktig”</i> (Lars-Erik Lundkvist)	<i>Förståelse och viktig</i>	<i>Synsätt/omdöme/ uppfattning</i>	<i>Kulturella normer och värderingar</i>

3.5. Metoddiskussion

Kritiker menar att den kvalitativa forskningsmetoden tydligt präglas av subjektiva delar, och att det finns svårigheter med att replikera dessa sorters studier (Bryman & Bell 2017). Eftersom informationen inhämtas och tolkas av författaren själv finns det en risk att empirin påverkas av dennes egna åsikter och intressen. Därmed argumenterar Bryman och Bell (2017) för att resultaten kan bli för subjektiva av den orsak att de bygger på författarens egen inställning kring vad denna finner viktigt i frågan. Eftersom uppsatsen syftar till att ge en uppfattning om vilka beslutsprocesser i värdekedjan som har resulterat i Sveriges självförsörjningsgrad, anser författaren att en kvalitativ forskningsmetod är lämplig. För att verifiera studien har ett antal kvalitetsparametrar beaktats.

3.5.1. Trovärdighet och äkthet

De kvalitetsparametrar som berör den kvalitativa forskningsdesignen är trovärdighet och äkthet (Bryman & Bell 2017). För att en kvalitativ studie ska anses trovärdig måste den uppfylla ett antal kriterier.

För att validera uppsatsens *tillförlitlighet* noteras om författaren har utfört studien i enlighet med de regler som finns och om resultaten rapporteras till respondenterna (Bryman & Bell 2017). Tillförlitligheten har uppfyllts genom att intervjupersonerna har fått genomgå en respondentvalidering. Genom att utföra en respondentvalidering förmedlar författaren sina resultat till de människor som på ett eller annat sätt ingått i studien (Bryman & Bell 2017). En redogörelse lämnades till alla deltagare om vad som sades och antecknades under intervjuerna. Varje intervjuperson hade vetorätt och fick chans till att anmärka på författarens tolkning av intervjuvaren.

Följaktligen bedöms graden av *överförbarhet*, det vill säga i vilken utsträckning resultaten kan överföras till andra kontexter och situationer (Bryman & Bell 2017). Studiens fynd har satts i kontext till befintlig teori och litteratur i syfte att återropa hur resultaten kan vara relevanta i andra sammanhang med liknande teoretiska ramverk. I diskussionskapitlet har studiens resultat kopplats och jämförts med tidigare studiers resultat.

Vidare granskas studiens *pålitlighet*, vilken bekräftas om resultaten blir samma om undersökningen repeteras (Bryman & Bell 2017). För att generera en pålitlig studie som vid upprepning åstadkommer likvärdiga resultat har författaren noggrant komponerat en fullständig redogörelse för samtliga faser av studiens process.

Avslutningsvis beaktas *konfirmeringen* där fokus ligger på om forskaren antagit ett reflexivt förhållningssätt och agerat i god tro (Bryman & Bell 2017). I syfte att bekräfta att studiens författare inte medvetet har låtit sina personliga värderingar påverka utfallet av uppsatsens syfte och fokus legat på "vad som har varit" snarare än på "vad som kan bli", för att i möjligaste mån undvika spekulationer.

Kvalitetsparametern *äkthet* handlar om att samtliga studerade uppfattningar, åsikter och insikter har inkluderats och att studien gett en bättre förståelse för de inblandades situation och hur de kan förändra den (Bryman & Bell 2017). Författaren har, oberoende av sina egna värderingar och meningar, tagit alla intervjupersoners svar i beaktning vid sammanställning och transkribering. Följaktligen har resultaten sammanställts, frågeställningar besvarats och syften uppnåtts.

3.5.2. Reflexivitet

Reflexivitet kan tolkas på många sätt, men i denna studie avses hur författaren överväger konsekvenserna av sina metoder, värderingar, fördomar och beslut. Fokus ligger på att förstå hur outtalade förutsättningar, samt författarens samhälleliga, sociala och politiska kontext påverkar synen på studien (Bryman & Bell 2017).

Empiriinsamlingen består av två svenska tre finländska respondenter. Tanken bakom denna fördelning handlar om att få en så rättvis representation av de svenska respektive finländska svaranden som möjligt. Eftersom SLC representerar tio procent av de finländska producenterna, ansågs det rimligt att även inkludera en företrädare från MTK eftersom organisationen representerar den resterande andelen finländska primärproducenter.

Istället för att studien ska ämna till att ge en uppfattning om hur Sveriges självförsörjningsgrad ska öka handlar studiens syfte om att förstå vilka aktörers beslut i värdekedjan som har resulterat i att Sverige har en lägre total självförsörjningsgrad än grannlandet. Anledningen är att författaren vill undvika spekulationer om framtiden och att eventuella värderingar och fördomar gör avtryck på studiens slutsatser.

Samma intervjufrågor ställdes till samtliga respondenter, men ytterligare information från varje intervjuperson kan ha uppkommit i och med efterföljande följdfrågor. Att samla representanter från olika organisationer aktiva på den övergripande lantbruksmarknaden gjordes med avsikt att få in flera perspektiv på ämnet. Under intervjuernas gång kom författaren underfund med att de valda respondenterna hade tillräcklig insikt i hur formella och informella institutioner har påverkat den totala graden av självförsörjning i landet. När liknande svar återkom från flera respondenter gjordes bedömningen att fler intervjuer inte var nödvändiga.

3.5.3. Etiska aspekter

Författaren kan enbart fatta välgrundade beslut om vad som är lämpligt att göra i en undersökning om den är medveten om relevanta etiska principer och vilken betydelse etiska aspekter har (Bryman & Bell 2017). Det huvudsakliga fokuset i studien har legat på fyra huvudsakliga områden som aktualiseras mellan författare och intervjupersonerna. Till att börja med handlar dessa områden om *skada för deltagarnas del och konfidentialitet*. Det andra området hanterar deltagarnas *samtycke*, det tredje *intrång av deltagarnas privatliv* och det fjärde och sista om *bedrägeri, lockelse, eller hemlighållande* (Bryman & Bell 2017).

De fyra områden har tagits i beaktning genom att ge de medverkande ett anförande om studiens syfte, frivillighet och möjlighet till att avbryta deltagandet samt information om hur personuppgifter kommer att behandlas. Deltagarna har fått denna information genom en samtyckesblankett som skickats ut innan intervjuerna ägt rum. Respondenterna har i förväg även fått ta del av intervjufrågorna i syfte att förbereda sig och själva välja vilka frågor de vill svara på, och i vilken utsträckning de vill dela med sig av fakta. I slutet av intervjuerna upplyste författaren om den respondentvalidering som respondenten sedan skulle få genomföra.

Eftersom studien inte rör några djupare personliga detaljer, har respondenterna inte anonymiserats. Författaren anser att det är av relevans för studiens kvalitetsaspekter att läsaren blir underrättad om vad respondenterna har för yrkesbeteckning och förhistoria.

4. Empiri

Detta kapitel redogör för den insamlade empirin. Först presenteras sekundärdata och sedan primärdata insamlad från genomförda intervjuer tillsammans med en kort presentation av varje respondent. Empirin kommer senare att ligga till grund för studiens analys, diskussion och slutsatser.

4.1. Europeiska unionen och den gemensamma jordbrukspolitiken

Europeiska unionen (EU) fungerar som en organisation som skapar och genomdrivar lagar och regler rörande bland annat jordbruk som lantbrukare och producenter måste förhålla sig till vid beslutsfattande (Europeiska kommissionen 2022). *Den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP)* tillhör en av EU:s mest omfattande politiska strukturer och är ett viktigt verktyg för att stödja jordbruk och utveckling på landsbygden (Europeiska kommissionen u.å.b.).

Både EU och CAP styr beteenden och beslut inom jordbrukssektorn genom kodifierade och dokumenterade ramar och policys. Jordbrukspolitiken inom EU är utformad för att skapa jämställda och rättvisa villkor för alla medlemsländer genom regleringar, riktlinjer och stödåtgärder som präglar hela unionen (Europeiska kommissionen u.å.b.). Dessa formella institutioner ger varje medlemsland jämbördiga villkor genom erbjudna stöd och subventioner vilka ger lantbrukare en jämförbar grund att stå på. Vidare omfattar jordbrukspolitiken olika marknadsåtgärder i syfte att säkerställa att alla lantbrukare inom unionen påverkas på ett liknande sätt av svåra marknadsförhållanden (Europeiska kommissionen u.å.b.).

4.2. Rådande produktionsnivå inom nationerna

Både den totala varuimporten och -exporten inom Sverige har ökat genom åren. Enligt Statistiska centralbyrån (2020) importerades dock en större kvantitet kött, mejeriprodukter, fisk och spannmål än vad som exporterades av samma produkter mellan åren 2000 och 2019.

Vad gäller Finlands självförsörjning har den inhemska produktionen av mjölk, kött och spannmål stått för den större delen av invånarnas konsumtion mellan år 2010 och 2023 (Statistikdatabas u.å.). Livsmedelsproduktionen i landet är överlag robust,

i synnerhet betonas den finländska mjölkproduktionen som utgör en betydande del av primärproduktionen i landet (Ruokatieto 2023).

4.3. Intervju med Patrik Myrelid

Den första intervjun gjordes med Patrik Myrelid som är strategichef på Lantmännen. Lantmännen är ett lantbrukskooperativ som ägs av 18 000 bönder med syftet att skapa ett livskraftigt lantbruk. Genom Lantmännens affärsmodell skapas förutsättningar för ett långsiktigt, lönsamt och hållbart svenskt jordbruk (Lantmännen u.å.) Patrik har även viss koll på Finland och deras livsmedelssektor tack vare samarbete med MTK.

EU och CAP:s påverkan på livsmedelsproduktionen

Innan Sveriges inträde i EU var förutsättningarna för produktion värre, och hade landet avstått gemenskapen hade självförsörjningsgraden varit i desto sämre skick, menar Patrik. Däremot var Sverige det andra landet i EU som avreglerade det interna gränsskyddet, och genast drog globaliseringen igång. Befolkningen växte, konkurrensen ökade och hemmamarknaden lyckades inte expandera i samma takt, vilket bland annat, enligt Patrik, är anledningen till att den totala livsmedelsproduktionen har minskat sedan EU-inträdet. Det blev helt enkelt tuffare för svenska bönder att differentiera sig på marknaden och konsumenter beslutade att nedprioritera svenska varor vilket innebar en tillbakagående hemmamarknad.

“Den totala livsmedelsproduktionen har minskat sedan EU-inträdet på grund av att hemmamarknaden inte har vuxit parallellt med befolkningen, och av just den anledningen implementerades livsmedelsstrategin för sju år sedan.” (Patrik Myrelid).

Den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) är och har varit en viktig stöttepelare för att säkerställa ekonomisk stabilitet inom sektorn.

“Som det är utformat nu utgör inte CAP några hinder, utan snarare bidrar till att upprätthålla produktion... Hela vinsten i lantbruket kommer från stöden i EU.” (Patrik Myrelid).

Kulturella normers påverkan på livsmedelsproduktionen

Till skillnad från finländska konsumenter som alltid haft visionen om att upprätthålla den inhemska produktionen har svenska motsvarigheter historiskt varit neutrala i frågan, uttrycker Patrik. Faktorn att det finns oändliga valmöjligheter i det stora utbudet av livsmedel i affärerna tillsammans med ointresset som länge präglat svenska konsumenters beslutsfattande är en del av det som lagt grunden till landets totala självförsörjningsgrad.

“Sverige har i bästa fall inte haft någon inställning alls, fram tills att livsmedelsstrategin implementerades år 2017... Det är helt enkelt det svenska ointresset som har bidragit till vad självförsörjningsgraden och livsmedelsproduktionen idag är.” (Patrik Myrelid).

Patrik uppfattar att det de senaste åren har skett en attitydförändring, och att självförsörjningsgraden har blivit något man oftare reflekterar över och anser vara viktigare som svensk. Det var samtidigt som livsmedelsstrategin introducerades som attityden förändrades, och en uppdatering av strategin förväntas ske i höst, säger Patrik.

4.4. Intervju med Lars-Erik Lundkvist

Lars-Erik Lundkvist är agronom och näringspolitisk expert på LRF. Förkortningen LRF står för *Lantbrukarnas riksförbund* och är en intresse- och företagarorganisation för jord- och skogsbrukare. Organisationen arbetar för utveckling av företag med bland annat jord och skog som bas för att förverkliga ambitioner om lönsamhet, tillväxt och attraktionskraft (LRF u.å.b.).

EU och CAP:s påverkan på livsmedelsproduktionen

Lars-Erik håller med föregående respondent om att medlemskapet i EU gav jordbruket en fördel vid implementeringen av den gemensamma jordbrukspolitikerna, och att det hade varit svårt att skapa en reglering utanför gemenskapen som hade höjt graden av självförsörjning. Även Lars-Erik menar att det var konkurrensen av lågprisvaror på marknaden som sänkte självförsörjningsgraden under de första decennierna.

“Sverige gick in i EU med för hög kostnadsnivå - svenska bönder hade högre spannmåls-, mjölk- och köttpriser än resterande medlemsländer. Detta gjorde att svenskproducerade varor var dyrare än maten som kom från utlandet, vilket resulterade i att priserna sjönk i Sverige och det blev ett större utbud i affärerna.” (Lars-Erik Lundkvist).

Vad gäller CAP berättar Lars-Erik att den gemensamma jordbrukspolitikerna ger ett återflöde i form av ersättningar och stöd till jordbruket på 10-15 procent av de totala bruttointäkterna på ungefär 80 miljarder kronor.

“Stöden är därför en viktig del av bondens ekonomi och ett sätt att avlasta bönderna från kostnader.” (Lars-Erik Lundkvist).

Kulturella normers påverkan på livsmedelsproduktionen

Efter andra världskriget fanns ett intresse för en god självförsörjning, men fokus låg istället på att rationalisera landet och rekrytera fler folk till industrin, berättar Lars-Erik. Lars-Erik menar också att vid Berlinmurens fall ansåg man som konsument att Sovjet och ryssen var ofarliga. När beredskapspolitikerna och gränsskyddet avreglerades i samband med inträdet i EU insåg man även hur enkelt det var att handla importerad mat. Det stora utbudet av livsmedel i samklang med attityden om att det sannolikt inte kommer förekomma en kris i landet har länge präglat svenska konsumenters attityder. De senaste fem till tio åren har svenska invånare dock insett att omvärldssituationen är annorlunda och en attitydförändring

har skett. Detta har avspeglat sig i andel inhemsk mat på marknaden, menar Lars-Erik.

“Torkan 2018, pandemin 2020, Ukrainakriget, Natomedlemskapet och andra oroligheter i Europa har lett till att det finns en större förståelse för att livsmedelsberedskapen är viktig... De senaste åren ser vi tendenser till högre svensk marknadsandel.” (Lars-Erik Lundkvist).

4.5. Intervju med Ulf Jahnsson

Studiens första finländska respondent är Ulf Jahnsson som är primärproduktionschef på Valio. Valio är Finlands största mejeriföretag med stor expertis på helt laktosfria mjölkprodukter (Valio u.å.). Ulf har även arbetat som Vice President på HKScan som är ett livsmedelsföretag inom kött och chark (HKfoods 2024).

EU och CAP:s påverkan på livsmedelsproduktionen

Det första Ulf säger är att den finländska statsministern hade ett första kriterium vid inträdet i EU och det var att lantbruket skulle säkerställas. Detta beslut grundades i medvetenheten om krigskonsekvenser och respekten för Ryssland. Den globala gemenskapen hade med andra ord ingen nämnvärd negativ påverkan på varken landets grad av självförsörjning eller primärproducenternas marknadsförhållanden. Livsmedelsproduktionen kunde i stort sett fortgå som vanligt, menar Ulf.

Vad gäller den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) ger den betydelsefulla stöd till alla jordbrukare, passiva som aktiva. De så kallade passiva lantbrukarna producerar ingen mat, förklarar Ulf, men får stöd för deras marker ändå vilket minskar incitamenten för att sälja eller arrendera ut marken till bönder som faktiskt producerar livsmedel.

“Hade CAP:s stöd kunnat styras mer mot aktiva lantbrukare som faktiskt producerar mat till befolkningen så hade priserna på åkermark och arrendemark sjunkit till en mer rimlig nivå när mer mark hade kommit ut till försäljning.” (Ulf Jahnsson).

Kulturella normers påverkan på livsmedelsproduktionen

I landet råder en genomgående attityd hos finländska konsumenter som handlar om viljan att inhemsk mat ska fylla hyllorna i dagligvaruhandeln, är Ulf tydlig med. Denna långtgående inställning innebär att det alltid finns ett utbud av närproducerad mat i livsmedelsaffärerna. Även om produktionen blir olönsam och priserna stiger till följd av inflationen anpassar sig marknaden och konsumenterna är beredda att betala högre priser för att stödja lokal produktion, menar Ulf. Denna attityd präglar finländska konsumenter och grundas i krigskänedom. Den finländska normen är således att prioritera närproducerad mat framför importerade lågprisvaror, trots det oändliga utbudet av billigare substitut.

4.6. Intervju med Rikard Korkman

Den andra finländska respondenten är Rikard Korkman som är agronom från Helsingfors universitet. Rikard arbetar som ombudsman på SLC. Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund (SLC) är en facklig organisation bestående av finlandssvenska jordbrukare och landsbygdsföretagare samt hundratals lantbruksintresserade i hela Svenskfinland som medverkar i många samarbetsprojekt för att främja det finländska jordbruket på olika sätt (SLC u.å.c.)

EU och CAP:s påverkan på livsmedelsproduktionen

Likt föregående respondent berättar Rikard om den säkerhetspolitiska målbild som statsministern hade under tiden för inträdet i EU, vilken handlade om att vidmakthålla primärproduktionen i landet för att kunna bibehålla en hög självförsörjningsgrad. Visionen var att den inhemska produktionen av livsmedel inte skulle påverkas negativt av ökande konkurrens från den globala marknaden, och så förblev det. Följaktligen hade konsumenterna fortsatt stor valmöjlighet i besluten bland inhemska baslivsmedel såsom mjölk, ägg, potatis, spannmål och kött, menar Rikard.

“På det stora hela har vi en hög självförsörjningsgrad även efter EU-inträdet tack vare att statsministern hade en tydlig säkerhetspolitisk målbild om näringen... Att man ansåg det viktigt att värna om livsmedelsproduktionen har att göra med krigserfarenheterna.” (Rikard Korkman).

Finländska jordbrukare har ett privilegium som får ta del av de stöd och ersättningar som kommer genom CAP, säger Rikard. Utöver generella gårdsstöd finns även mer nischade ersättningar att erhålla vid specifika åtgärder, ett exempel på detta är olika miljöersättningar. Rikard nämner att dessa stöd och ersättningar i vissa fall kan vara avgörande för ett lantbruks överlevnad.

“Man måste som odlare välja rätt åtgärder för att få stöd. Om man som producent inte väljer rätt åtgärder för att uppfylla kriterium för att få stöd blir produktionskostnaderna outhärdliga... Utan stöden blir det tufft för lantbrukarna.” (Rikard Korkman).

Kulturella normers påverkan på livsmedelsproduktionen

Rikard har uppfattningen att den genomgående trenden hos konsumenter handlar om att köpa inhemsk mat i syfte att stötta nationella lantbruk, trots att den globala handeln öppnar upp för ett bredare utbud och billigare alternativ. Att konsumenter prioriterar inhemska livsmedel före lågprisvaror grundar sig i medvetenheten om vad krig drar med sig för konsekvenser, menar Rikard. Krigserfarenheter är det som länge präglat finländska konsumenter vilket har lett till att sortimentet i de två regerande finländska livsmedelsaffärerna utgörs av en hög grad av inhemska livsmedel. Nutida kriser av olika slag har resulterat i höjda produktionskostnader, vilket påverkar livsmedelsproduktionen negativt, men också gjort konsumenter än mer medvetna om riskerna med osäkerhet i närområdet och lagt ytterligare tyngd i värderingen om att stödja inhemska bönder och livsmedelsproduktion.

“Fanns inte inställningen och attityden om att värna inhemsk livsmedelsproduktion innan så finns det nu... Starkt stöd från konsumenter att köpa finländska produkter trots den globala handeln.” (Rikard Korkman).

4.7. Intervju med Markus Lassheikki

Markus Lassheikki är “Emergency Preparedness Manager”, det vill säga beredskapschef på MTK och är den tredje och sista finländska respondenten. MTK är en fack- och intresseorganisation för jordbrukare, skogsägare och lantbruksföretagare i Finland (MTK u.å.).

EU och CAP:s påverkan på livsmedelsproduktionen

Markus förklarar hur läget med antal gårdar sett ut genom åren. Vid tiden för Finlands inträde i EU 1995 fanns ungefär 100 000 gårdar i landet, men fram till 2023 har antalet gårdar minskat till 42 000. Denna nedgång i antal beror på den strukturrationalisering som tog fart efter EU-inträdet, vilket ledde till att mindre gårdar slogs ut, menar Markus. Sedan 20 år tillbaka har gårdar med mer än 100 hektar mark ökat i antal och den producerade volymen per gård har blivit större. Allt som produceras av finländska producenter används inte inom landet, utan en del exporteras, vilket tyder på en viss marknadsanpassning.

Rörande CAP understryker Markus att det finns en angelägenhet hos bönderna att erhålla stöd och ersättningar. Den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) har en betydande roll i att stödja jordbruket ekonomiskt, eftersom stöd och ersättningar från CAP utgör en avgörande del av många bönders inkomster, särskilt när marknadsintäkterna inte är tillräckliga.

“Bönderna är beroende av CAP.” (Markus Lassheikki).

Kulturella normers påverkan på livsmedelsproduktionen

Konsumenterna anser sig trogna, det förekommer en stark efterfrågan på närproducerad mat av fler anledningar än att det ger positiva effekter på miljön, menar Markus. Sett över tid har det länge funnits en uppfattning om att det är viktigt att det finns en fungerande inhemsk matproduktion. Detta omdöme, förklarar Markus, grundar sig dels på historien av hunger under 1900-talet, dels på det geografiska faktum att landet har en 130 mil lång gräns mot Ryssland. Riskerna som gränsen mot grannlandet i öst för med sig, i samklang med nutida händelser som till exempel Covid-19 och kriget i Ukraina, öppnar upp ögonen för de icke införstådda sedan tidigare.

“Försörjningsberedskapen nämns ungefär 50 gånger i regeringsprogrammet... Det är den politiska ambitionen i dagens läge.” (Markus Lassheikki).

4.8. Sammanfattning av empiri

För att få en överblick över den insamlade empirin har en tabell med de två fallen och jämförande faktorer upprättats, se tabell 2. I de två kolumnerna beskrivs vilka två fall som jämförs och i raderna styrmedels respektive kulturella normers påverkan på respektive fall.

Tabell 2. Sammanfattning av insamlad empiri.

	Sveriges livsmedelsproduktion	Finlands livsmedelsproduktion
Styrmedels påverkan på livsmedelsproduktionen	EU öppnade upp marknaden och medförde att konkurrensen ökade. Beredskapspolitiken och gränsskydden avvecklades och det blev tufft för lantbruket. CAP ger ovärderliga stöd till producenterna.	EU öppnade upp marknaden och medförde att konkurrensen ökade. Trots global handel lyckades lantbruket vidmakthålla sin konkurrenskraft. CAP ger ovärderliga stöd till producenterna.
Kulturella normers påverkan på livsmedelsproduktionen	Konsumenter har haft attityden och inställningen att krig och mat-kris i landet allt som oftast varit avlägset och därför inte prioriterat närproducerad mat. Ointresset för livsmedelsberedskap har varit övergripande för konsumenter fram tills för några år sedan då kriserna avlöste varandra.	Konsumenter har genom tiderna varit skräddade av tvister och fientligheter. Detta har anstiftat värderingar och normer som handlar om att i möjligaste mån visa sitt stöd till det inhemska lantbruket för att säkerställa en livsmedelsförsörjning även i kris och krig.

5. Analys och resultat

I detta kapitel anknyts den insamlade empirin med det teoretiska ramverket för att identifiera hur regleringar samt kulturella normer, attityder och värderingar påverkar lantbrukares och producenters beteenden och strategier.

5.1. Institutionell teori - med avseende på vad som har format och påverkat självförsörjningsgraden i Sverige

5.1.1. Formella institutioners påverkan på producenters beteenden och strategier

Enligt Eriksson-Zetterquist et al (2020) utgörs formella institutioner av explicit formulerade regler och krav av officiell karaktär som samhället och olika organisationer utformar sina strategier och processer efter. Den institutionella teorin betonar hur formella institutioner påverkar och strukturerar aktörers beteenden och beslutsfattanden, i detta fall inom livsmedelsproduktionen.

Under intervjuerna nämndes att ländernas inträde i EU var främst positivt för livsmedelsproduktionen. Det framgick även att EU och dess medföljande regleringar inte har haft annorlunda påverkan på svenska producenters beslutsfattande jämfört med finländska producenters beslutsfattande. EU och CAP sätter upp regler och standarder som till exempel krav på miljöskydd, djurvälstånd och subventionssystem. Eftersom dessa krav gäller samtliga medlemsländer inom unionen anpassas samtliga av unionens producenters beslutsfattande och processer, inklusive svenska och finländska, efter dessa. Att följa officiella regleringar är därför en nödvändighet, vilket stämmer överens med Eriksson-Zetterquist et al (2020) som menar att det finns en större sannolikhet att uppnå legitimitet och lyckas som producent genom att följa formella institutioner. På så vis anpassar svenska och finländska producenter sina beslutsprocesser och strategier efter de uttalade riktlinjerna i syfte att undvika eliminering av sitt företagande.

Som tidigare nämnt ger CAP ekonomiska stöd till jordbrukare (Europeiska kommissionen u.å.b.), vilket direkt påverkar dess beslut och därmed hur producenterna agerar på marknaden, deras långsiktiga strategier och konkurrenskraft. Detta går i linje med vad som sades under intervjuerna; subventioner kan göra det mer lönsamt för svenska och finländska producenter att

följa vissa produktionslinjer eller investera i särskilda teknologier. Eftersom samtliga svenska och finländska respondenter uppger att dessa stöd och ersättningar är avgörande för producenternas överlevnad är det viktigt som producent att ta beslut som korrelerar med dessa riktlinjer. De ekonomiska stöden fungerar som ekonomiska incitament som kan styra producenternas beteenden. Genom subventioner och sanktioner kan formella institutioner styra individers beteenden (Eriksson-Zetterquist et al 2020).

Utöver de grundprinciper som inträdet i EU förde med sig för lantbrukare att förhålla sig till, skulle svenska och finländska producenter i fortsättningen agera och konkurrera på en global och öppen marknad. Det klargjordes under intervjuerna att gränsskyddet som tidigare hade skyddat producenterna avvecklades och utländska livsmedel strömmade in och ökade utbudet och konkurrensen på såväl svenska som finländska marknaden. Vad som var anledningen till att svenska producenter hade svårt att bibehålla en fortsatt hög andel inhemsk producerad mat och konkurrera på en växande marknad grundar sig främst i informella institutioner.

5.2. Informella institutioners påverkan på konsumenters preferenser och beslut

De kulturella värderingar som länge har format svenska och finländska konsumenters beteenden och beslut grundar sig i attityder, på samma sätt som Eriksson-Zetterquist et al (2020) beskriver hur oskrivna regler, övertygelser och normer styr individers interaktioner och praxis. Av samma anledning som den finländska statsministern vid inträdet i EU beslutade att vidmakthålla det inhemska lantbruket, väljer finländska konsumenter att prioritera inrikes producerade livsmedel. Orsaken grundar sig på något som finländska konsumenter besitter, nämligen mer än svenska konsumenter, nämligen krigserfarenheter.

En inställning som kännetecknar finländska konsumenter är den ansedda relevansen i att livsmedelsbutikerna i landet ska utgöras till största delen av inhemsk mat. Tack vare denna attityd finns alltid ett brett utbud av närproducerade livsmedel i den finländska dagligvaruhandeln, enligt de finländska respondenterna. Detta är en faktor som konsumenterna värderar högt, på grund av rädslan att stå handfallen om, eller när, ryssen går till anfall. Denna mening präglar finländska konsumenter och utgör en informell institution som starkt påverkar de beslut som konsumenterna står inför. Genom att upprätthålla en efterfrågan på inhemska livsmedel skapas intresse och motivation hos de finländska producenterna att fortsätta sin verksamhet.

Det är under intervjuerna tydligt, att trots den tillgängliga globala handeln med fler och billigare alternativ står den finländska konsumenten för en koncentrerad efterfrågan på inhemska livsmedel. De finländska konsumenterna anses trogna och präglas av en norm som innebär att i möjligaste mån handla närproducerad mat trots prisskillnaden mot de importerade livsmedlen. Denna norm grundas i en värdering som blommat ut till en kulturell övertygelse som i sin tur påverkar sociala och ekonomiska interaktioner (Eriksson-Zetterquist et al 2020). Likt hur Eriksson-

Zetterquist et al (2020) beskriver hur traditioner och sedvänjor etableras över tid och blir accepterade praxis inom ett samhälle, har de finländska krigserfarenheterna och historien av hunger skapat uttalade regler och värderingar rörande konsumenternas agerande och beslutsfattande. Medvetenheten om potentiella långtgående konsekvenser av krig är det som lagt grunden till de normer som genom tiderna har format finländska konsumenters beslutsfattande om att stötta inhemsk produktion. Tack vare de informella institutionernas påverkan på konsumenters beslutsprocesser är finländska producenter konkurrenskraftiga på marknaden och en hög självförsörjningsgrad har åstadkommit i landet.

De kulturella normer och värderingar som influerar svenska konsumenters beteenden bygger på den långa tiden av harmoni i landet, som har gett avtryck i konsumenternas attityder. Svenska invånare har knappast varit bekymrade rörande landets fred, och har sällan ansett Ryssland som ett hot mot säkerheten. Detta omdöme som länge präglat svenska konsumenter har mynnat ut i oskrivna normer och värderingar som styr beteenden (Eriksson-Zetterquist et al 2020).

Som svensk konsument innebär den uttalade ståndpunkten att det inte blir kris i landet. På samma vis som Eriksson-Zetterquist (2020) menar att informella institutioner fungerar som underförstådda regler som människor förhåller sig till utan att reflektera över dem, tar svenska konsumenter beslut grundade i den mångåriga attityden som genomsyrat tillvaron. Den enkla och bekväma tillgången till importerade lågprisvaror, i kombination med omdömet att risken för tvister i landet är låg, var omtalad under intervjuerna. Det leder till att svenska konsumenter oftare väljer dessa varor framför nationellt producerade livsmedel. Dessa uttalade principer hos konsumenterna är det som påverkar producenternas intresse till att öka andelen inhemskt producerade livsmedel eller ej. Den svenska konsumentens attityd har lett till en trend där importerad mat blir alltmer efterfrågad, vilket har utvecklats till en dominerande norm. De svenska konsumenternas värdering av importerade livsmedel har förts vidare mellan individer i sociala institutioner där man lär sig vad som är legitimt beteende (Eriksson-Zetterquist et al 2020). Följaktligen är det dessa informella institutioner som har bidragit till konsumenters beslutsprocesser och beslutsfattande som i sin tur har format den nuvarande nivån av självförsörjning i landet.

Eriksson-Zetterquist et al (2020) ger ytterligare förslag på olika faktorer som kan påverka normer och värderingar. Exempelvis kan historiska händelser och geografiska kontexter ändra individers attityder och omdömen, vilket dessutom framgår under intervjuerna. De senaste åren har man nämligen kunnat skåda en markant attitydförändring bland konsumenter som en följd av torka, pandemi, krig och andra oroligheter. Dessa faktorer har haft en positiv effekt på konsumenternas förståelse för relevansen med en livsmedelsberedskap. Således har även konsumenters preferenser och beteenden gällande livsmedelsval och konsumtionsmönster förändras, vilket har avspeglats i andel inhemsk mat på den svenska marknaden.

6. Diskussion

En föregående studie som berör svensk självförsörjningsgrad har, likt denna studie, konstaterat att Sveriges självförsörjningsgrad är en konsekvens av vad som har skett för länge sedan (Adlers 2022). Inträdet i EU och dess påföljder rörande den ökande importen orsakades av att Sverige gjorde tillträde med en högre kostnadsnivå än vad som fanns ute i Europa, samt att hemmamarknaden inte hann intensifieras parallellt med befolkningsökningen. Det stod snart klart att den importerade maten fick en väldig konkurrenskraft när svenska konsumenters efterfrågan på dessa varor ökade.

Denna studie gav resultatet att formella institutioner som EU och CAP har en inverkan på producenters beslutsfattande med avseende på olika strategier och åtgärder i syfte att erhålla stöd och ersättningar från politiken. Utöver det agerar både svenska och finländska producenter utefter de förhållningsregler som rör samtliga länder inom unionen. Författaren kan därför inte urskilja några tydliga avgränsningar rörande policys, ramar och regler som kan ha haft varierande inverkan på svenska och finländska producenters beslutsprocesser.

En studie som undersökte varför jordbrukspolitiken i Sverige och Finland har tagit olika vägar trots det gemensamma EU-inträdet fann att diskrepansen mellan Sveriges och Finlands förhållningssätt till inträdet i EU var en avgörande faktor till hur jordbrukspolitiken idag förs (Petersson 2016). Denna uppsats kom fram till att kriteriet som Finlands statsminister hade vid tillträdet i EU spelade en avgörande roll även för landets självförsörjningsgrad. Kravet innebar att det inhemska lantbruket skulle prioriteras och grundades i omdömet till historiska händelser och geografiska faktorer. Det är även denna uppfattning som skapat en attityd som lagt grunden till värderingarna hos de finländska konsumenterna som innebär att stötta inhemsk livsmedelsproduktion. Finländska konsumenters normer och outtalade riktlinjer skiljer sig markant från de sociala regler som präglar svenska konsumenter. De finländska konsumenterna karaktäriseras av medvetenheten om de konsekvenser kris och tvister kan föra med sig, medan svenska konsumenter är nöjda med bekvämligheten som importerad mat innebär och anser det osannolikt att hemlandet hamnar i stridigheter. Dessa omdömen, normer och värderingar avspeglas sedan i konsumenternas preferenser och beslut rörande livsmedel, vilket också har lett till självförsörjningsgraden i respektive rike.

Studiens resultat tycks överensstämma med en föregående studie som funnit att det är tydligt att det har skett en attitydförändring i Sverige de senaste åren (Adlers 2022). Det förändrade förhållningssättet beror på flera olika faktorer. Dels handlar det om miljö- och klimatfrågorna som har väckt intresset för närproducerad mat, dels har gripande händelser såsom torka, pandemi och stridigheter i Europa aktualiserat förståelsen för självförsörjning men även relevansen kring ett nationellt beredskapslager.

För att knyta an till studiens syfte och frågeställningar kan man konstatera att den mest betydande skillnaden mellan svenska och finländska producenters marknadsförhållanden tycks ligga i konsumenternas preferenser och beslutsprocesser. Trots många likheter mellan svenska och finländska producenters marknadsförhållanden rörande rammar, regler och subventioner skiljer sig var lands självförsörjning markant åt. Enligt denna studie grundas uppenbara differenser i beslutsfattande hos konsumenter på olikheter i attityder, normer och värderingar. Finländska konsumenter värderar sitt inhemska lantbruk högt och anser det vara av största vikt att ha en fungerande nationell livsmedelsproduktion, som även vid osämja i omvärlden kan försörja hela befolkningen. Svenska konsumenter har däremot under många år förlitat sig på importen och inte reflekterat över konsekvenserna av olika kontroverser i omvärlden. Dessa motsatta värderingar har länge härskat hos samtliga konsumenter och på så vis påverkat dess agerande och beslutsfattande rörande inhandling av livsmedel. Det är attityder som grundar värderingar som i sin tur skapar normer. Dessa normer framkallar beteenden som anses vara legitima i ett samhälle eller organisation och förs därför vidare mellan individer genom olika sociala institutioner.

Avslutningsvis har studien tydliggjort att svenska konsumenters beteende och beslutsfattande har en framstående roll rörande graden av självförsörjning i landet samt vilka livsmedel som säljs i dagligvaruhandeln. Den omedvetna attityden som länge har karakteriserat svenska konsumenter är orsaken till det bristande engagemanget för självförsörjning och livsmedelsberedskap. Men i takt med oroligheter i omgivningen uppenbaras tendenser till en ökad svensk marknadsandel. Denna uppgång antas bero på ökad insikt hos svenska konsumenter vad gäller livsmedelsförsörjning, och ett antagande av en ny trend där inhemskt producerade livsmedel prioriteras.

7. Slutsatser

Utgångspunkten för denna studie var att ge en uppfattning om vilka beteenden och beslutsprocesser inom värdekedjan som har format Sveriges självförsörjningsgrad. Syftet grundar sig i relevansen kring att säkerställa en framtida livsmedelsproduktion. Kontentan av studiens första frågeställning är att svenska och finländska producenter förhåller sig efter samma formella strukturer som studien har undersökt. Dessa strukturer skapar ramar kring jordbruk och livsmedelsproduktion som är likvärdiga för samtliga av unionens producenter. Följaktligen drar författaren slutsatsen att dålig lönsamhet präglar svenska såväl som finländska producenter eftersom samtliga respondenter var eniga om att stöd och ersättningar från undersöka ramverk är betydelsefulla och utgör en avgörande del av intäkterna i lantbruket. Producenter kan även besluta om vidare strategier och åtgärder i syfte att erhålla ytterligare ekonomiska stöd.

Vad gäller den andra frågeställningen blev det tydligt i studien att kulturella normer, attityder och värderingar uppfattas skifta markant mellan svenska och finländska konsumenter. Med avstamp i dessa olika uppfattningar formas konsumenternas preferenser och beslutsprocesser. Att finländska konsumenter länge har värderat den nationella livsmedelsproduktionen högt har resulterat i konsumenters val av inhemskt producerade livsmedel snarare än importerade varor. Svenska konsumenters likgiltighet till frågan rörande självförsörjning och livsmedelsberedskap har grundats i attityden och övertygelsen om hemlandets trygghet. Risker för tvister som kan beröra Sverige har bedömts som minimala, och det är denna uppfattning som grundat konsumenters beslutsfattande.

Studiens syfte var att undersöka vilka beteenden och beslutsprocesser inom värdekedjan som har format och påverkat Sveriges självförsörjningsgrad vad gäller livsmedelsproduktion. Enligt studien står svenska konsumenters preferenser, beteenden och beslut för den avgörande delen som har format och påverkat det som idag utgör Sveriges självförsörjningsgrad.

Avslutningsvis upplyser denna studie om vilken inverkan formella och informella institutioner har på svenska respektive finländska producenters beslutsfattande och konsumenters preferenser och beslut. Genom att djupgå i de olika institutionernas effekt på aktörerna i värdekedjan kan man bilda en uppfattning om hur, och varför, olika beslutsprocesser har uppkommit. Vidare ges även en tolkning om vilka institutioner och aktörers beslutsprocesser som har bidragit till ländernas grad av självförsörjning.

Referenser

Böcker och tidskrifter

Andersson, L., Bengtsson, J., Dahlén, L., Ekelund Axelsson, L., Eriksson, C., Fedrowitz, K., Fischer, K., Friberg, H., Hallin, S., Hunter, E., Jansson, T., Johnsson, P., Mobjörk, M., Oskarsson, D., Patel, M., Rydhmer, L., Rätty, R., Rööös, E., Slätmo, E., Stenström, M., Sundberg, C., Svensson, C., Westholm, E., Wikman Svahn, P. (2016). *Framtidsberättelser från lantbruket år 2030*. Uppsala, Sveriges lantbruksuniversitet.

Bryman, A. & Bell, E. (2017). *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. 3 uppl., Stockholm: Liber

Eriksson-Zetterquist, U., Hansson, M., & Nilsson, F. (2020), *Theories and perspectives in business administration*, Studentlitteratur: Lund.

Lannhard Öberg, Å. (u.å.). *Marknadsrapport animalieprodukter*. ISSN 1102-3007. Jönköping, Jordbruksverket.

Lindkvist, L., Bakka, J.F. & Fivelsdal, E. (2014). *Organisationsteori*. Malmö: Liber. Kap. 4-7.

Personliga meddelanden

Lars-Erik Lundkvist. Agronom och näringspolitisk expert, LRF. Intervju via Zoom, 2024-05-13

Markus Lassheikki. Emergency Preparedness Manager, MTK. Intervju via Microsoft Teams, 2024-05-27

Patrik Myrelid. Strategichef, Lantmännen. Intervju via Microsoft Teams, 2024-05-13

Rikard Korkman. Agronom och ombudsman, SLC. Intervju via Zoom, 2024-05-21

Ulf Jahnsson. Primärproduktionschef, Valio. Intervju via Microsoft Teams, 2024-05-08

Övrigt

Adlers, S. (2022). *Går det att öka graden av självförsörjning?*

https://stud.epsilon.slu.se/17609/1/adlers_s_220222.pdf [2024-04-22]

- Båverud, F. (2014). *Svensk utveckling av livsmedelsförsörjning*.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:753808/FULLTEXT01.pdf> [2024-04-17]
- Eastin, R V. & Arbogast, G L. (u.å.). *Demand and Supply Analysis: Introduction*.
https://medien.umbreitkatalog.de/pdfzentrale/978/111/810/Leseprobe_1_9781118105368.pdf [2024-07-18]
- Elintarviketeollisuusliitto. (2024). *Livsmedelsexporten har ökat fint de senaste åren*.
[Livsmedelsexporten har ökat fint de senaste åren - ETL](#) [2024-04-09]
- Eurofins. (u.å.). *Pesticider (bekämpningsmedel)*.
<https://www.eurofins.se/tjaenster/livsmedel/livsmedelssaekerhet/pesticider-bekaempningsmedel/> [2024-05-27]
- Europeiska kommissionen. (2022). *Europeiska unionen - Vad är den och vad gör den?*
<https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/sv/#chapter13> [2024-07-10]
- Europeiska kommissionen. (u.å.a.). *Sverige och EU-medlemskapet*.
https://sweden.representation.ec.europa.eu/om-oss/sverige-och-eu-medlemskapet_sv [2024-04-03]
- Europeiska kommissionen. (u.å.b.). *Översikt över EU:s gemensamma jordbrukspolitik*.
https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_sv#aims [2024-07-10]
- Europaparlamentet. (2019). *Att göra mesta möjliga av globaliseringen: En förklaring av EU:s handelspolitik*.
[Att göra mesta möjliga av globaliseringen: En förklaring av EU:s handelspolitik | Ämnen | Europaparlamentet](#) [2024-04-09]
- Fors, M. (2018). *Egen odling tryggar Finland*.
<https://www.land.se/livet-pa-landet/egen-odling-tryggar-finland> [2024-04-05]
- Hellman, B., Sandell, J. (2023). *Debatt: Gör inte om misstagen från den livsmedelsstrategin*. <https://www.livsmedelsforetagen.se/nyheter/debatt-gor-inte-om-misstagen-fran-den-gamla-livsmedelsstrategin/> [2024-04-03]
- HKFoods. (2024). *Om oss*.
<https://www.hkfoods.com/sv/Om-oss/> [2024-07-08]
- Härmälä, L. (2024). *Finland exporterar allt mer livsmedel - se vilka länder som köper flest varor från oss*.

<https://svenska.yle.fi/a/7-10052313> [2024-04-05]

Johansson, M. (2014). *Vad betyder EU för vårt jordbruk och vår mat?* (2014:21). Jordbruksverket.

Jordbruksaktuellt. (2022). *Så mycket av den totala förbrukningen produceras i Sverige.*
<https://www.maskinbladet.se/artikel/2231355/sa-mycket-av-den-totala-forbrukningen-produceras-i-sverige.html> [2024-05-08]

Jordbruksverket. (2006). *Tio år i EU - effekter för konsumenterna.* (2006:6). Jordbruksverket.

Jordbruksverket. (2024). *Statistik utrikeshandel.*
[Statistik utrikeshandel - Jordbruksverket.se](https://www.jordbruksverket.se/statistik/utrikeshandel) [2024-04-09]

Lantmännen. (u.å.). *Lantmännen- modellen.*
<https://www.lantmannen.se/om-lantmannen/> [2024-05-22]

Landguiden. (2024). *Finland- jordbruk och industri.*
<https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/europa/finland/jordbruk-och-fiske/> [2024-05-31]

Larsson. (2022). *En uppdaterad livsmedelsstrategi.*
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/motion/en-uppdaterad-livsmedelsstrategi_ha02221/ [2024-06-01]

Linderholm, K. (2019). *Sveriges självförsörjningsgrad.*
<https://silvberg.se/onewebmedia/Sveriges%20sj%C3%A4lvf%C3%B6rs%C3%B6rjningsgrad-%20energi%20till%20m%C3%A4nniskor%20och%20motorer%20fr%C3%A5n%20svenskt%20jordbruk.pdf> [2024-04-17]

Lindsten, P O. (2024). *“Vi måste ta höjd för att det blir krig i Sverige”.*
<https://www.di.se/nyheter/vi-maste-ta-hojd-for-att-det-blir-krig-i-sverige/> [2024-04-05]

LRF. (u.å.a.). *Försörjningsgrad.*
<https://www.lrf.se/las-mer/forsorjningsgrad/> [2024-04-04]

LRF. (u.å.b.). *Lantbrukarnas riksförbund.*
<https://www.lrf.se/om-lrf/> [2024-05-22]

Populärvetenskaplig sammanfattning

Denna uppsats undersöker hur beteenden och beslut inom livsmedelskedjan bidrar till landets förmåga att vara självförsörjande på mat. Ambitionen är att förstå vilka faktorer som spelar in när svenska producenter och konsumenter fattar sina beslut. Genom att jämföra Sverige och Finland belyser studien både likheter och skillnader i hur marknadsförhållanden påverkar producenterna och den inhemska livsmedelsproduktionen.

Olika regleringar, föreskrifter och lagstiftning undersöks för att klargöra hur, och om dessa påverkar svenska respektive finländska producenters beslutsprocesser annorlunda. På samma vis undersöks hur kulturella normer, attityder och värderingar påverkar svenska och finländska konsumenters preferenser och beslut.

Studiens resultat tyder på att svenska och finländska producenters beslutsfattande till följd av diverse regleringar inte är det som är avgörande för var lands självförsörjningsgrad. Det som snarare verkar vara det definitiva skälet bygger på svenska och finländska konsumenters omdömen och beslut. Att Sverige har en lägre total grad av självförsörjning än Finland, trots många likheter, beror på skillnader i kulturella normer, attityder och värderingar. Att finländska konsumenter länge har värnat om den inhemska livsmedelsproduktionen grundar sig i ståndpunkten om att framtiden är oviss, och att man är medveten om de konsekvenser kriser och krigstider kan föra med sig. Vidare utgör den långa gränsen mot Ryssland en stor osäkerhet och präglar således finländska konsumenters värderingar. Samtidigt har den långa neutraliteten präglat de svenska konsumenterna, som har haft en avslappnad attityd och inte bekymrat sig över störningar som kan påverka försörjningsförmågan negativt. Som svensk konsument har man sällan behövt känna en oro över att inte kunna äta sig mätt, och är också därför en anledning till att man är nöjd med bekvämligheten som import av mat innebär.

Studiens slutsats är att Sveriges självförsörjningsgrad främst har formats av svenska konsumenters preferenser och beslutsprocesser. Den svenska konsumentens förväntan på ständig fred har lett till en tendens att prioritera importerade livsmedel framför inhemska produkter, medan finländska konsumenter i möjligaste mån stöttar de inhemska livsmedelsproducenterna. Eftersom efterfrågan styr vilka produkter som produceras utgör konsumenten en betydande roll.

Tack

Författaren vill rikta ett stort tack till de respondenter som tagit sig tid, ställt upp och delat sina insikter. Hjärtligt tack till opponenter, handledare Karin Hakelius och amanuens Manne Rosén som under tidens gång har varit till god hjälp och kommit med nyttiga insikter.

Bilaga 1

De frågor som ställdes till de svenska respondenterna är listade nedan.

1. Anser du att medlemskapet i EU har påverkat Sveriges grad av självförsörjning? I så fall hur och varför?
2. Hur skulle du beskriva attityden till Sveriges livsmedelsproduktion och självförsörjning inom livsmedelssektorn idag? Har den alltid varit samma/har fokus skiftat?
3. Hur påverkar CAP Sveriges livsmedelsproduktion? Begränsar eller skapar möjligheter?
4. Vad har aktuella omständigheter, händelser och företeelser i omvärlden för betydelse för Sveriges förmåga att föda befolkningen?

De frågor som ställdes till de finländska respondenterna är listade nedan.

1. Anser du att medlemskapet i EU har påverkat Finlands grad av självförsörjning? I så fall hur och varför?
2. Hur skulle du beskriva attityden till Finlands livsmedelsproduktion och självförsörjning inom livsmedelssektorn idag? Har den alltid varit samma/har fokus skiftat?
3. Hur påverkar CAP Finlands livsmedelsproduktion? Begränsar eller skapar möjligheter?
4. Vad har aktuella omständigheter, händelser och företeelser i omvärlden för betydelse för Finlands förmåga att föda befolkningen?

Med syfte att identifiera olika likheter och skillnader mellan Sveriges och Finlands livsmedelsproduktion redogörs för två enskilda SWOT-analyser i resultatkapitlet. Därför ställs också de fyra första frågorna till de svenska respondenterna, och de fyra sista till de finländska respondenterna:

1. Vilka styrkor/fördelar har lantbruksföretag i Sverige jämfört med andra länder när det gäller livsmedelsproduktion?
2. Vilka utmaningar, hinder och svagheter upplever lantbruksföretag inom Sveriges livsmedelssektor?
3. Vilka möjligheter ser lantbruksföretag inom Sveriges livsmedelssektor för tillväxt och utveckling?
4. Vilka externa faktorer utgör hot mot lantbruksföretag inom Sveriges livsmedelssektor?
5. Vilka styrkor/fördelar har lantbruksföretag i Finland jämfört med andra länder när det gäller livsmedelsproduktion?
6. Vilka utmaningar, hinder och svagheter upplever lantbruksföretag inom Finlands livsmedelssektor?

7. Vilka möjligheter ser lantbruksföretag inom Finlands livsmedelssektor för tillväxt och utveckling?
8. Vilka externa faktorer utgör hot mot lantbruksföretag inom Finlands livsmedelssektor?

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

×

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga